

Towards Transparency Newsletter

Tháng 2 năm 2020

EVFTA sẽ góp phần thúc đẩy minh bạch như thế nào?

Bài viết này xem xét Hiệp định thương mại tự do EU-Việt Nam (EVFTA) vừa được Nghị viện Châu Âu phê chuẩn, từ khía cạnh minh bạch. Thông qua việc nhìn lại chặng đường phát triển từ việc sử dụng hạn chế các biện pháp của WTO về nâng cao minh bạch và giảm thiểu hối lộ trong thương mại quốc tế cho đến các Hiệp định Thương mại Tự do thế hệ mới, bài viết đánh giá những tiến bộ trong việc lồng ghép yếu tố minh bạch vào hầu hết các chương của Hiệp định.

Vai trò của WTO và sự ra đời của các Hiệp định Thương mại Tự do thế hệ mới

Ngay từ khi mới được thành lập năm 1995, Tổ chức Thương mại Thế giới (WTO) đã tạo dựng một môi trường thương mại đa phương trên nguyên tắc minh bạch và không phân biệt đối xử. Mục tiêu cơ bản của tổ chức này là tạo ra ưu đãi cho hàng hóa và dịch vụ, đồng thời loại bỏ các hàng rào phi thuế quan. Về vấn đề chống tham nhũng, WTO chưa có quy định đáng kể nào để giải quyết

vấn đề tham nhũng hoặc hối lộ trong quan hệ thương mại, trừ hai trường hợp ngoại lệ: Hiệp định Tạo thuận lợi Thương mại (TFA) và Hiệp định Mua sắm Công (GPA). TFA hướng đến giảm thiểu rào cản thương mại thông qua việc đơn giản hóa các giao dịch qua biên giới và tăng cường tính minh bạch của các thủ tục hải quan. GPA là một thỏa thuận đa phương với 48 quốc gia thành viên (bao gồm cả các quốc gia thành viên EU) cam kết tiến hành đấu thầu mua sắm công một cách minh bạch, tuân thủ quy trình và không phân biệt đối xử. Đây là (những) thỏa thuận duy

nhất của WTO giải quyết vấn đề tham nhũng một cách trực diện, mặc dù trong phần Lời nói đầu có nêu rõ rằng điều khoản này không có tính ràng buộc pháp lý.

Sự bất đồng giữa các thành viên WTO trong việc đề ra những bước đi xa hơn việc dỡ bỏ hàng rào thuế quan và bao gồm các lĩnh vực chính sách mới, ví dụ như 'những vấn đề Singapore' (đầu tư, cạnh tranh, minh bạch trong mua sắm công, tạo thuận lợi thương mại) đã dẫn đến sự nở rộ của các hiệp định thương mại song phương và khu vực (FTA), ngoài WTO. Các hiệp định thương mại này đã dần hình thành nên

Ngày 26 tháng 6 năm 2018, EVFTA được tách thành hai thỏa thuận riêng về thương mại và đầu tư. Tháng 8 năm 2018, EU và Việt Nam kết thúc việc rà soát pháp lý cho EVFTA và Hiệp định Bảo hộ đầu tư EU-Việt Nam (EVIPA). Nghị viện Châu Âu đã phê chuẩn EVFTA và EVIPA vào ngày 12 tháng 1 năm 2020. Quốc hội Việt Nam dự kiến cũng sẽ phê chuẩn vào tháng 5 năm 2020. Ngoài ra, EVIPA còn cần phải được phê chuẩn bởi nghị viện của tất cả các nước thành viên trong EU.

khái niệm ‘các FTA thế hệ mới’, không chỉ nhằm giảm thiểu thủ tục hải quan giữa các quốc gia để thúc đẩy thương mại, mà còn hướng đến cắt giảm các hàng rào phi thuế quan. Có thể thấy những trở ngại lớn trong thương mại ngày nay không còn là mức thuế cao mà có lẽ là các biện pháp phi thuế quan liên quan đến không chỉ các vấn đề quản lý như tiêu chuẩn về môi trường và lao động mà còn cả các vấn đề về quản trị và minh bạch.

Hiện tại, các hiệp định thương mại song phương và khu vực thế hệ mới đã bao gồm các điều khoản bao quát về minh bạch và dẫn tích hợp các nội dung về phòng, chống tham nhũng. Một số thỏa thuận có một chương riêng về minh bạch áp dụng bình đẳng cho các bên ký kết, mở rộng nghĩa vụ minh bạch tới tất cả các lĩnh vực chính sách, như Hiệp định kinh tế và thương mại toàn diện EU-Canada (CETA). Một số khác có các điều khoản chống tham nhũng, như các thỏa thuận thương mại mới của Hoa Kỳ. Ví dụ, người đọc có thể tìm thấy một chương về chống tham nhũng dài 8 trang trong Thỏa thuận Hoa Kỳ-Mexico-Canada (USMCA) được thông qua gần đây. Hiệp định Đối tác xuyên Thái Bình Dương, nay là Hiệp định Đối tác Toàn diện và Tiến bộ

xuyên Thái Bình Dương có một chương về chống tham nhũng tương tự như điều khoản được quy định trong USMCA. Hiệp định thương mại tự do Cộng hòa Dominican-Trung Mỹ cũng có một chương về minh bạch, kêu gọi các đối tác thương mại thông qua luật phòng, chống tham nhũng. Những điều khoản này tham chiếu trực tiếp tới các công ước chống tham nhũng quốc tế (ví dụ như Công ước của Liên hợp quốc về Chống tham nhũng- UNCAC), các cam kết hình sự hóa hành vi đưa và nhận hối lộ, bảo vệ người tố cáo, v.v.

EVFTA có những điều khoản nào về “minh bạch”?

EVFTA là hiệp định thương mại- đầu tư đầy kỳ vọng và toàn diện đầu tiên mà EU ký với một quốc gia đang phát triển ở châu Á. Đây là thỏa thuận thứ hai EU ký với một quốc gia trong khu vực ASEAN, sau Singapore, với ưu tiên thúc đẩy quan hệ thương mại song phương giữa Việt Nam và EU. Khái niệm về minh bạch được thể hiện

thực tế trong tất cả các chương của EVFTA, bắt đầu từ phần Lời nói đầu của hiệp định, “thừa nhận tầm quan trọng của tính minh bạch trong thương mại quốc tế vì lợi ích của tất cả các bên liên quan”. Hiệp định Bảo hộ đầu tư EU-Việt Nam (EVIPA), với mục tiêu xây dựng một môi trường đầu tư và khuôn khổ pháp lý minh bạch, cũng có Lời nói đầu tương tự.

Các điều khoản về minh bạch được nói đến trong các chương sau.

Hải quan và tạo thuận lợi thương mại

Tại Điều 4.5 (Đơn giản hóa thủ tục hải quan), EVFTA tuyên bố: “Mỗi Bên phải quy định các biện pháp đơn giản hóa thủ tục hải quan minh bạch và hiệu quả để giảm chi phí và tăng tính dự đoán cho các chủ thể kinh tế, bao gồm cả doanh nghiệp vừa và nhỏ”. Điều 4.8 về Minh bạch quy định “Mỗi Bên phải đảm bảo rằng các luật, quy định và các thủ tục hành chính chung về hải quan và liên quan tới thương mại và các

yêu cầu khác, kể cả phí và lệ phí, được công khai cho tất cả các bên có quan tâm và đăng tải trên trang thông tin điện tử chính thức, khi khả thi và phù hợp”, và “chỉ định hoặc duy trì một hoặc nhiều đầu mối hỏi đáp hoặc cung cấp thông tin để giải đáp các câu hỏi của các bên có quan tâm tới các vấn đề hải quan và liên quan tới thương mại trong một thời hạn hợp lý”.

Những điều khoản này chắc chắn sẽ góp phần cải thiện hiệu quả các thủ tục hải quan, vốn hay bị cản trở bởi vấn nạn tham nhũng tràn lan ở nhiều quốc gia đang phát triển.

Hàng rào kỹ thuật trong thương mại (TBT)

Theo Điều 5.7 (Minh bạch), cả hai bên đều phải “thừa nhận tầm quan trọng của tính minh bạch liên quan đến việc xây dựng, ban hành và áp dụng tiêu chuẩn, quy chuẩn kỹ thuật và quy trình đánh giá sự phù hợp. Về vấn đề này, hai Bên khẳng định các nghĩa vụ minh bạch của mình theo Hiệp định TBT”.

Các biện pháp an toàn thực phẩm và kiểm dịch động thực vật (SPS)

Điều 6.6 nêu rõ: “Bên nhập khẩu phải đảm bảo tính minh bạch hoàn toàn đối

với các quy trình và thủ tục nhập khẩu của mình”, trong khi toàn bộ Điều 6.12 (Minh bạch và Trao đổi thông tin) quy định Các Bên phải “đảm bảo tính minh bạch đối với các biện pháp an toàn thực phẩm và kiểm dịch động thực vật áp dụng cho thương mại giữa hai Bên.”

Mua sắm công

Việt Nam là một trong những nước có tỷ lệ đầu tư công trên GDP cao nhất thế giới (khoảng 39% hàng năm tính từ năm 1995, so với con số 16% của EU). Giờ đây, các công ty từ EU đáp ứng được các tiêu chuẩn đầu vào nhất định sẽ có thể tham gia dự thầu mua sắm công ở Việt Nam để cung cấp thiết bị cho một số cơ quan như các Bộ cấp Trung Ương, các bệnh viện công và một số doanh nghiệp nhà nước và được hưởng nguyên tắc bình đẳng như các công ty trong nước. Đối lại, các công ty xuất khẩu của Việt Nam sẽ được tiếp cận vào một thị trường có đến 500 triệu người tiêu dùng. Như đề cập ở phần trên, Lời nói đầu và Điều IV của Hiệp định mua sắm Chính phủ của WTO (GPA- sửa đổi và có hiệu lực từ 2014) nhấn mạnh tầm quan trọng của việc ngăn ngừa tham nhũng. Các cam kết của

EVFTA về Mua sắm công cũng được quy định theo khuôn mẫu của GPA, dù có thể không chi tiết bằng. Ngoài ra, Việt Nam cũng đã cam kết gia nhập GPA ở giai đoạn sau. Điều 9.4 (Các nguyên tắc chung) của Hiệp định nêu rõ “Cơ quan mua sắm có nghĩa vụ tổ chức lựa chọn nhà thầu đối với các gói thầu thuộc phạm vi điều chỉnh một cách minh bạch và công bằng, theo đó... tránh xung đột lợi ích và ngăn chặn hành vi tham nhũng, theo quy định của pháp luật trong nước.”

Chính sách cạnh tranh

Theo nguyên tắc thực thi chung, “Mỗi Bên phải áp dụng pháp luật cạnh tranh một cách minh bạch và không phân biệt đối xử đối với cả doanh nghiệp tư nhân và doanh nghiệp nhà nước, tôn trọng các nguyên tắc công bằng trong tố tụng và quyền được bảo vệ của doanh nghiệp liên quan” (Điều 10.3), trong khi đó Điều 10.7 quy định “Mỗi Bên phải bảo đảm tính minh bạch đối với các khoản trợ cấp riêng”.

Doanh nghiệp thuộc sở hữu nhà nước, Doanh nghiệp được cấp đặc quyền hoặc ưu đãi đặc biệt và Doanh nghiệp độc quyền chỉ định

Trong Điều 11.6 (Minh bạch), EVFTA tuyên bố “Khi một Bên có lý do hợp lý để tin rằng lợi ích của mình theo Chương này bị ảnh hưởng bất lợi do hoạt động

EVFTA và EVIPA được cho là sẽ mang lại những lợi thế và lợi ích lớn nhất từ trước đến nay cho các doanh nghiệp, người lao động và người tiêu dùng ở cả EU và Việt Nam. GDP của Việt Nam được kì vọng sẽ tăng 10-15% và tổng kim ngạch xuất khẩu được dự đoán sẽ tăng 30-40% trong 10 năm tới (Ts. Oliver Massmann, Duane Morris Vietnam LLC).

thương mại của một doanh nghiệp thuộc sở hữu nhà nước, doanh nghiệp được cấp đặc quyền hoặc ưu đãi đặc biệt hoặc doanh nghiệp độc quyền chỉ định của Bên kia thì có thể gửi văn bản yêu cầu Bên kia cung cấp các thông tin về hoạt động của doanh nghiệp hoặc doanh nghiệp độc quyền đó”. Cần lưu ý rằng Phụ lục I I-A của Hiệp định có bao gồm một số Quy định riêng cho Việt Nam liên quan đến hoạt động của một số doanh nghiệp nhà nước lớn (như Petrovietnam, EVN, Vinacomin...).

Sở hữu trí tuệ

Tại Điều 12.33 (Hợp tác và Minh bạch), EVFTA tuyên bố: “Các Bên phải duy trì liên lạc trực tiếp hoặc thông qua Các nhóm Công tác về Quyền sở hữu trí tuệ, bao gồm chỉ dẫn địa lý...về tất cả các vấn đề liên quan đến việc thi hành và thực hiện Tiểu Mục này. Cụ thể, một Bên có thể yêu cầu Bên kia cung cấp thông tin liên quan đến bản mô tả sản phẩm, bao gồm những sửa đổi, và đấu mối liên lạc phù hợp để kiểm soát hoặc quản lý các chỉ dẫn địa lý. Mỗi Bên có thể công bố bản đầy đủ hoặc tóm tắt của bản mô tả sản phẩm và các đấu mối liên lạc để kiểm soát hoặc quản lý các chỉ dẫn địa lý của Bên kia mà được bảo hộ theo quy định của Tiểu Mục này”.

Phát triển bền vững

EVFTA có một chương chủ lực về các vấn đề lao động và môi trường trong quan hệ thương mại giữa EU và Việt Nam, bao gồm các nghĩa vụ của cả hai bên liên quan đến một loạt vấn đề cốt lõi. Cụ thể, các hoạt động đầu tư cần thúc đẩy sự phát triển bền vững và trách nhiệm xã hội của doanh nghiệp, trên cơ sở tham chiếu các nguyên tắc quốc tế và hướng dẫn của OECD về hành vi kinh doanh có trách nhiệm (Điều 13.10e). Thêm vào đó, Điều 13.12 (Minh bạch) quy định “Mỗi Bên, phù

hợp với luật pháp trong nước và Chương 14 (Minh bạch), phải đảm bảo rằng bất kỳ biện pháp nhằm bảo vệ các điều kiện môi trường và lao động có thể ảnh hưởng đến thương mại và đầu tư được xây dựng, giới thiệu và triển khai thực hiện một cách minh bạch, thông báo kịp thời và đem lại cơ hội đưa ra quan điểm cho những người quan tâm”.

Điều quan trọng nhất là để giám sát quá trình thực thi Chương về phát triển bền vững, Hiệp định thiết lập một Ủy ban đặc biệt về Thương mại và Phát triển Bền vững cùng với các kênh để các nhóm xã hội dân sự độc lập, bao gồm cả các đối tác xã hội có thể tham gia. Ở cấp độ trong nước, cả EU và Việt Nam sẽ tham vấn các Nhóm tư vấn trong nước, bao gồm đại diện của các tổ chức xã hội dân sự độc lập, các tổ chức của người lao động và người sử dụng lao động, doanh nghiệp và các tổ chức làm về môi trường.

Các điều khoản về minh bạch của EVFTA sẽ hỗ trợ Việt Nam tăng trưởng bền vững và góp phần tạo nên một sân chơi công bằng

Các hiệp định tự do thương mại sẽ góp phần tạo ra một môi trường kinh doanh công bằng hơn. Dựa trên nguyên tắc minh bạch và không phân biệt đối xử, các hiệp định này hướng đến việc thúc đẩy một sân chơi bình đẳng giữa các doanh nghiệp trong nước và doanh nghiệp nước ngoài. Các hiệp định thương mại tự do thế hệ mới cũng ngày càng khuyến khích các đối tác thương mại giải quyết cả những vấn đề như điều kiện lao động, môi trường và tham nhũng, chứ không chỉ bó hẹp trong các vấn đề kinh doanh truyền thống. Trước thực

tế đó, bên cạnh việc mang đến những cơ hội kinh tế quan trọng, EU và Việt Nam đã thỏa thuận tích cực thực hiện các biện pháp phát triển bền vững. Tuy số lượng các điều khoản phòng, chống tham nhũng vẫn còn khá khiêm tốn, Hiệp định đã đưa ra được các điều khoản minh bạch một cách xuyên suốt. Đặc biệt, các công ty thường xuyên là nạn nhân của tham nhũng sẽ được hưởng lợi lớn từ những điều khoản về minh bạch, cụ thể là quy định về Mua sắm công, Hải quan và tạo thuận lợi thương mại.

Hướng đến môi trường minh bạch hơn là tiền đề để các hiệp định tự do thương mại tương thích với các khuôn khổ pháp lý ngày càng nghiêm ngặt về phòng, chống tham nhũng quốc tế và hội nhập xuyên quốc gia.

Tổ chức Hướng tới Minh bạch hi vọng được hợp tác với các doanh nghiệp và đối tác quan tâm để cùng thúc đẩy minh bạch và liêm chính trong kinh doanh.

Chris Levon, Cố vấn cao cấp quốc tế của Tổ chức Hướng tới Minh bạch

chrislevon@towardstransparency.vn

